

T.G. Tuinman

Het ceremoniële leven van de Fuut

Al vroeg in het voorjaar vertonen Futen hun baltsgedrag.
Dit gaat gepaard met boeiende ceremonies
die het bekijken en fotograferen
meer dan waard zijn.

Het prachtige verenkleed en de boeiende balts maken de Fuut tot een opvallende watervogel. Uitgedaagd door de vele fotogenieke momenten die het futengedrag kan bieden, heb ik het voorjaar van 1980 besteed aan het fotograferen van deze vogelsoort. Elke vrije ochtend of middag reed ik naar de Schermeringvaart in de hoop de meest spectaculaire momenten uit het leven van de Fuut te kunnen vastleggen. Deze ringvaart is plaatselijk vrij smal, waardoor je er met een 600 mm lens op een raamstatief redelijk kunt fotograferen.

Futen zoeken de binnenwateren op zodra deze ijsvrij zijn. Al in februari zijn er Futen aanwezig, die territoriaal gedrag vertonen. De grenzen van de territoria liggen in het vroege voorjaar nog niet vast en er worden regelmatig pogingen tot vestiging ondernomen. Dit geeft aanleiding tot boeiende grensconflicten. Meestal wordt tijdens zo'n conflict alleen gedreigd. De paren zwemmen dan met gestrekte nekken en gespreide kragen op elkaar af om vervolgens 'pas op de plaats' te maken. Dit gaat gepaard met luid roepen. Bij intensief dreigen zijn de rugveren opgericht en wordt soms een schijnaanval uitgevoerd.

Dank zij het overzicht dat de hoger gelegen dijk biedt kon ik eens een gevecht fotograferen. Een futenpaar was ver een aangrenzend territorium binnen gezwommen. Ze konden de eigenaars ervan niet zien door een bocht in de ringvaart. Ik zag ze wel en reed snel naar het vermoedelijke trefpunt. De indringers merkten de burens iets te laat op, waardoor een kort gevecht ontstond en ik enkele dia's kon maken. Gewoonlijk duiken indringers net voor het kritische moment en vindt eventueel vechten onder water plaats.

Kathouding

Futen beconcurreren elkaar om voedsel of nestplaatsen en reageren vijandig op soortgenoten. De benadering van een partner gebeurt daarom heel voorzichtig volgens bepaalde 'spelregels'. Zo worden vier zogenoemde ceremonies onderscheiden, die tijdens de paarvorming en de balts voorkomen.

Vooral vroeg in het seizoen heb ik de ceremonies gezien die toenadering en gewenning tussen de partners mogelijk maken. De onderlinge agressie wordt hierbij begeleid door geruststellingsignalen. Bij de ontdekkingsceremonie duikt een van de Futen zeer ondiep en zwemt langzaam naar de partner. De zwemweg is vaak aan het rimpelen van het

Vechtende Futen

Kopschuddende Futen

Ceremonieel bouwen

wateroppervlak te zien. De duikende Fuut passeert de partner en verrijst rechtop uit het water met de rug naar de partner gekeerd en draait zich om. De partner neemt tijdens de rimpelduik de zg. kathouding aan. Hierbij zijn de vleugels in het verticale vlak gespreid en is de kraag zeer wijd gespreid. De Fuut in de kathouding draait met de duikende Fuut mee totdat ze elkaar aankijken. De ceremonie eindigt met het terugzakken van de duiker.

De ontdekkingsceremonie is een geritualiseerde aanval die zeer langzaam wordt uitgevoerd. De kathouding is vermoedelijk het resultaat van de seksuele impuls tot naderen en de neiging tot wegvliegen. Ik heb deze indrukwekkende ceremonie helaas slechts enkele malen gezien. De trage, geruisloze nadering van de duikende Fuut en de gespannen afwachting van de Fuut in de kathouding ademen een sfeer van ingehouden agressie, die adembenevend is. De ontdekkingsceremonie is wellicht minder spectaculair dan de wierceremonie die verderop ter sprake komt, maar is vol spanning en laat zich moeilijker vastleggen. De afstand tussen de partners is namelijk veelal te groot om beide in de zoeker te krijgen.

Een andere ceremonie uit de kennismakingsperiode is het ceremonieel terugtrekken. Hierbij vliegt een van de Futen enkele meters bij de partner vandaan en neemt de kathouding aan. In deze houding draait hij zich om naar de partner, die daarop langzaam naar de 'katfuut' zwemt. De naderende Fuut heeft de kraag gespreid en de nek gedeeltelijk gestrekt, zoals bij voorwaarts

dreigen. Vaak wordt de ceremonie herhaald, waarbij de rollen worden verwisseld.

Hier is sprake van een geritualiseerde vlucht. In tegenstelling tot de ontdekkingsceremonie gaat het initiatief hier uit van de katfuut, die de partner als het ware uitnodigt te naderen. Soms tref je een serie van opeenvolgende terugtrekceremonies. Voor een fotograaf is dit het moment om die merkwaardige, fascinerende kathouding vast te leggen, waarin de ambivalente gevoelens van de Fuut zo prachtig tot uitdrukking komen.

Kopschudden

De enige ceremonie die gedurende het gehele seizoen en in zeer uiteenlopende situaties voorkomt, is de kopschudceremonie. Deze begint met het naar elkaar toe zwemmen van de Futen, waarbij beide een luid kèkè-geroep laten horen. De kragen zijn gespreid en als de Futen erg opgewonden zijn, zijn de borsten iets uit het water opgericht. Simmons (1975) heeft het kopschudden uitgebreid geanalyseerd. De schudbeweging van de kop kan worden afgewisseld door een zwaaiende beweging van de hals. Deze zwaaibeweging duidt erop dat de Futen neigen tot het zogenoemde gewoontepoetsen. Hierbij zwaaien de Futen beurtelings de kop naar achteren en strijken met de snavel door de vleugelveren. Het gewoontepoetsen lijkt de niet-agressieve bedoelingen door middel van het afwenden van de snavel te benadrukken. De verschillende gedragscomponenten tijdens het kopschudden duiden op een interne conflictsituatie bij de Futen.

Er zijn agressieve componenten (kraagspreiden, oprichten) en geruststellende componenten (afwenden van de snavel). Kopschudden komt vaak voor als bevestiging van de paarband, bijv. na een burenrucie. Ceremonieel kopschudden lijkt echter een meer synchroniserende functie te hebben. Vooral uitgebreid kopschudden met gewoontepoetsen kan overgaan in de meest spectaculaire van de ceremonies: de wierceremonie.

Bij de wierceremonie wordt het intensieve kopschudden opeens onderbroken en de Futen keren elkaar de rug toe. Ze zwemmen langzaam en statig van elkaar weg in een onmiskenbare houding: zéér rechtop, de borsten iets opgericht uit het water en de kragen gespreid. Beide Futen duiken vervolgens om even later boven te komen met planteresten in hun snavel. Ze zwemmen in dreighouding snel naar elkaar toe en rijzen borst aan borst op uit het water. In deze positie wordt met de koppen geschud tot een van de partners terugzakt. Hierna volgt kopschudden in de gewone posities, waarbij het materiaal wordt losgelaten. Na deze ceremonie zwemmen de Futen vaak samen langs de rietkraag om een bouwplaats voor een platform te zoeken.

De wierceremonie getuigt van een hoge mate van gelijkgestemd gedrag. Bovendien is de intentie tot bouwen duidelijk aanwezig. Dit geritualiseerde borst-aan-borst gevecht wordt vaak gezien als het hoogtepunt van de balts.

Vanuit fotografisch oogpunt is de wierceremonie steeds een prachtig moment, dat de samenwerking tus-

Ontdekkingsceremonie

sen de partners uitbeeldt als geen ander. Ik heb deze ceremonie regelmatig gezien door geduld te oefenen bij waarnemen van intensief kopschudden. Het rustige uiteen zwemmen en het duiken maken het mogelijk een goede positie te kiezen. Enige afstand is hierbij een vereiste, omdat de Futen de ceremonie bij geringe verstoring voortijdig beëindigen.

Ceremonieel bouwen

Tijdens mijn bezoeken aan de Schermerringvaart zag ik 15 maal een serie van rituele handelingen, die bij de Dodaars als ceremonieel bouwen

komt ceremonieel bouwen bij Futen vaker voor dan wordt verondersteld. Futen zijn snelle, doelmatige bouwers die weinig constructie-eisen stellen. Het platform bestaat meestal uit een hoop plantaardig materiaal dat in de directe omgeving wordt opgedoken. Veel futenparen bouwen meerdere platforms, waarvan er één als nest wordt gebruikt. De andere dienen als paringsplatforms. Bouwgedrag levert m.i. minstens zulke fotogenieke momenten op als de bekende afbeeldingen van een Fuut met vis. Fotograferen van bouwgedrag lijkt eenvoudig door de vaste ligging van het platform. Dit valt

stijging door de partner mogelijk maakt. Bij de invitatiehouding ligt de Fuut plat op het platform met de nek gestrekt en de kraag plat tegen de hals gedrukt. De platgedrukte kraag duidt er (altijd!) op dat de Fuut bang is. Nu wordt de angst echter overheerst door de drang tot voortplanting.

De reactie van de zwemmende Fuut kan variëren van onverschilligheid tot daadwerkelijk bestijgen. Ook een gemotiveerde Fuut kan langdurig aarzelen alvorens op de uitnodiging in te gaan. De zwemmende Fuut is bang om zijn element te verlaten. Meestal moet de partner op het platform aanhoudend uitnodigen om hem voldoende te motiveren.

Bij voldoende seksuele motivatie zwemt de Fuut tot recht achter de inviterende partner en bespringt deze. Hierbij wordt de kop naar beneden gebogen en de kraag gespreid. Na korte tijd loopt de actieve Fuut over de partner heen en belandt vrijwel verticaal in het water. In een vreemde S-houding wordt even doorgezwoomen alvorens de normale zwempositie wordt ingenomen. De Fuut draait zich vervolgens om en gaat kopschudden met de partner op het platform. Deze heeft direct na het afstappen van de partner de kop teruggetrokken en schudt opgewonden met de kop. Even later wordt het platform verlaten.

Het platformgedrag biedt een aantal prachtige momenten om te fotograferen. Vooral de rechtop-houding is bijzonder fotogeniek, met name wanneer men het geluk heeft deze los te zien van een achtergrond. Ook wanneer men niet fotografeert biedt het voorspel tot de copulatie een schouwspel, dat juist ook door het begeleidend roepen van de inviterende Fuut een bijzonder spannende sfeer ademt. Voor de Futen is de copulatie ongetwijfeld het hoogtepunt van de balts en het einde van een boeiende cyclus van ceremonies, die de wederzijdse nadering, gewinning, stimulering en voldoende synchronisatie van het gedrag ten doel hebben.

Foto's van de auteur

Achteraanzicht van de kathouding

bekend staat. Bij het aanwijzen van de nestplaats neemt een van de Futen al drijvende de passieve paarhouding aan. De snavel van deze Fuut is gericht naar een plaats in de rietkraag. De partner reageert hierop met het duiken naar plantemateriaal. Dit wordt kopschuddend aangeboden aan de aanwijzende Fuut. De duikende vogel laat het materiaal voor de aanwijzende partner vallen, die het oppakt en met het materiaal in de snavel kopschudt met de partner. Tenslotte wordt het materiaal losgelaten.

Deze ceremonie, waarbij nestmateriaal symbolisch wordt gehanteerd, duidt op een sterke drang tot bouwen. In de literatuur is er weinig over te vinden. Alleen Fjelds  heeft het beschreven. Wellicht wordt het bij een vluchtige waarneming verward met daadwerkelijk bouwen en

echter tegen; bij een onvoorzichtige aanpak wordt het bouwen onderbroken of op een andere lokatie voortgezet.

Platformgedrag

Zodra een platform voldoende draagkracht heeft, wordt door de meest gemotiveerde Fuut begonnen met uitnodigen tot copuleren. Hierbij kan de vogel twee houdingen aannemen. De Fuut kan rechtop op het platform gaan staan met de snavel naar beneden gericht zodat een merkwaardige boog ontstaat. De kraag is wijd gespreid, de rugveren zijn uitgezet en er wordt snel met de vleugels getrild. Dit is een geritualiseerde vorm van eirollen en dient om de partner naar het platform te lokken. Als deze het platform dicht is genaderd, neemt de uitnodigende Fuut de invitatiehouding aan die be-

Literatuur

- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Volume I. Oxford, London, New York.
- Fjelds , J. 1975. Grebes. Biological monographs. Copenhagen.
- Simmons, K.E.L. 1955. Studies on Great Crested Grebes. Avicultural Magazine 61, p. 3-12, 93-102, 131-146, 181-201, 235-253, 294-316.
- Simmons, K.E.L. 1975. Further studies on Great Crested Grebes. Bristol Ornithology 8, p. 89-112.
- Tuinman, T.G. 1981. Over het gedrag van de Fuut (*Podiceps cristatus*). De Graspieper, p. 43-54, 83-98.
- Vlug, J.J. 1983. De Fuut (*Podiceps cristatus*). wetenschappelijke Mededeling KNNV 160.